

Amos Oz

Cum să lecuiești un fanatic

Traducere din engleză de
DANA-LIGIA ILIN

HUMANITAS
fiction

Introducere

Amos Oz este vocea bunului-simț care se înalță peste confuzia, peste bătăieala minci-noasă și isterică a vorbăriei mondiale din jurul conflictelor actuale. În limpezimea strălucită a eseului „Cum să lecuiești un fanatic“, el analizează încălcările rădăcini istorice care produc floarea hidoasă a violenței, răsădită fără încetare. Ne pune în față natura fanatismului, evoluția lui. Nu oferă un panaceu.

Dar ne convinge pe deplin de caracterul conflictului israelo-palestinian: „Nu război religios, nu război între culturi, nu nepotrivirea a două tradiții, ci pur și simplu o dispută legată de proprietatea funciară, a cui este casa“. Și nu șovăie să afirme, bazându-se pe viziunea și pe integritatea lui politico-morală, că această dispută poate fi soluționată. „Între dreptate și dreptate“ este o soluție realistă, și autorul pledează pentru

necesitatea de a ne gândi la lucrurile esențiale trebuincioase unor oameni aflați în anumite situații ca să poată începe să definească și să respecte spațiul fiecăruia. Umorul ironic cu care luminează problemele vitale face ca totul să fie și mai grăitor.

Nadine Gordimer

Cum să lecuiești un fanatic

Așadar, cum să lecuiești un fanatic? Una e să vânezi o mână de fanatici prin munții din Afganistan, și cu totul alta e să lupți cu fanatismul. Mă tem că nu prea mă pricep la gâbjirea fanaticului din munți, dar am ceva idei despre natura fanatismului și despre felul în care poate fi, dacă nu lecuit pe deplin, măcar ținut în frâu. Atacul suferit de America pe 11 septembrie n-a însemnat doar o înfruntare între sărăcie și bogăție. Înfruntarea dintre sărăcie și bogăție este una dintre cele mai grave probleme ale lumii, dar am diagnosticat greșit aceste atacuri teroriste dacă am crede că nu este vorba decât despre săracii care se iau de bogați. Nu intră în joc doar „cei care au” și „cei care n-au”. Dacă situația ar fi atât de simplă, ar trebui mai degrabă să ne așteptăm la un atac din partea Africii, cea mai săracă, asupra Arabiei Saudite și a țărilor din Golf,

producătoare de petrol, cele mai bogate. Nu, aceasta este o bătălie între fanatici, care cred că scopul – orice scop – scuză mijloacele, și noi, ceilalți, care credem că viața este un scop, nu un mijloc. E o luptă între cei care cred că dreptatea – indiferent ce înțeleg ei prin asta – este mai importantă decât viața, și aceia dintre noi care credem că viața este mai presus de multe alte valori, convingeri sau credințe. Criza mondială actuală din Orientul Mijlociu, din Israel/Palestina, nu este provocată de valorile islamului. Nu este provocată de mentalitatea arabilor, așa cum trâmbițează unii rasiști, nici vorbă de așa ceva. Este vorba despre străvechea înfruntare dintre fanatism și pragmatism. Dintre fanatism și pluralism. Dintre fanatism și toleranță. Ceea ce s-a petrecut pe 11 septembrie nu a avut de-a face nici măcar cu problema dacă America este bună sau rea, dacă este sau nu hidos capitalismul, sau dacă globalizarea ar trebui sau nu să înceteze. Acolo a fost ideea fanatică tipică: dacă eu cred că un lucru e rău, îl nimicesc, împreună cu tot ce e în jur.

Fanatismul este mai vechi decât islamismul, mai vechi decât creștinismul, mai vechi decât

orice stat sau guvern sau sistem politic, mai vechi decât orice ideologie sau credință din lume. Fanatismul este, din păcate, o componentă omniprezentă a firii omenești, o genă malignă, dacă putem să-i zicem așa. Delictele celor care aruncă în aer clinicile americane în care se practică avortul, ale celor care incendiază moscheile și sinagogile din Europa nu se deosebesc de cele comise de Osama bin Laden decât din punct de vedere al proporțiilor, nu al naturii lor. Fără îndoială, 11 septembrie a stârnit pretutindeni tristețe, furie, consternare, șoc, melancolie, dezorientare și, da, unele reacții rasiste – antiarabe și antimusulmane. Cine și-ar fi închipuit că secolul XX va fi urmat de secolul al XI-lea?

Faptul că am crescut la Ierusalim m-a făcut expert în fanatism comparat. Ierusalimul copilăriei mele, în anii '40, era plin de indivizi care se proclamau profeți, mântuitori și Mesia. Chiar și astăzi unul din doi locuitori ai Ierusalimului – bărbat sau femeie – deține propria formulă pentru mântuirea imediată. Toți afirmă – și citez aici un vers celebru dintr-un cântec vechi – că au venit la Ierusalim ca să-l înalțe și să fie înălțați de el. În realitate, unii dintre ei – evrei,

creștini și musulmani, socialiști, anarhiști, reformatori ai lumii – au venit la Ierusalim nu atât ca să-l înalțe, nu atât ca să fie înălțați de el, cât ca să fie crucificați sau să-i crucifice pe ceilalți, sau ambele. Există o tulburare mentală aparte, o maladie psihică atestată numită „sindromul Ierusalim“. Oamenii vin la Ierusalim, trag cu nesaț în plămâni aerul de munte minunat de pur și, deodată, li se pune pata să dea foc unei moschei, unei biserici sau unei sinagogi. Sau pur și simplu își aruncă hainele de pe ei, se cocoată pe o stâncă și se apucă să facă profeții. Nimeni nu-i bagă în seamă. Chiar și în zilele noastre, în Ierusalimul actual, la fiecare coadă din stația de autobuz conversația poate în orice clipă să se transforme într-o dezbaterie aprigă, și oameni care nu se cunosc deloc se iau la ceartă pe tema politicii, moralei, strategiei, istoriei, identității, religiei și a adevăratelor intenții ale lui Dumnezeu. Cei care participă la astfel de seminare stradale se contrazic în privința politicii și teologiei, a binelui și răului, în vreme ce-și croiesc drum cu coatele către începutul cozii. Toți răcnesc, nimeni nu ascultă. În afară de

mine. Eu ascult uneori; așa îmi câștig pâinea cea de toate zilele.

Și totuși, mărturisesc că, pe când nu eram decât un țânc din Ierusalim, eram și eu întru totul un mic fanatic intoxicat de propagandă. Mulțumit de mine, șovin, orb și surd la orice idee diferită de puternicul curent evreiesc, sionist, din acea vreme. Eram un puști care dădea cu pietre, un puști din Intifada evreiască. De fapt, primele cuvinte din limba engleză pe care le-am învățat, în afară de *yes* și *no*, au fost *British, go home!* – asta strigam pe când aruncam cu pietre în patrulele engleze din Ierusalim. Și, ca să vedeți ironia istoriei, în romanul *Pantera din subterane*, din 1995, povestesc cum băiatului, căruia i se zice Proffy, îi dispar – cel puțin până la un punct – fanatismul, șovinismul, și e schimbat aproape deplin în decurs de două săptămâni, printr-o senzație – o nuanță – de relativism. Întâmplarea face ca el să se împrietenească, în taină, cu unul dintre dușmani – un sergent din poliția britanică, foarte blând și cu capul în nori. Cei doi, băiatul și sergentul, se întâlnesc pe furiș și se învață unul pe celălalt engleza și ebraica. Iar băiatul descoperă că femeile nu au coarne

și copite despicate, o revelație aproape la fel de șocantă pentru el ca descoperirea că englezii și arabii nu au coarne și copite despicate. Așadar, într-un fel, băiatul capătă simțul ambivalenței, capacitatea de a se lepăda de gândirea lui de tipul „laie ori bălaie“. Aceasta însă, evident, se plătește: până la sfârșitul micului roman nu mai e copil, e un mic matur, o fărâmbă de adult. O mare parte din bucuria, fascinația, ardoarea și simplitatea vieții s-au pierdut pe vecie. Și, după toate, i se mai agață și o tinichea de coadă, foștii lui prieteni îi zic trădător. Îmi permit să citez o pagină și jumătate de la începutul cărții *Pantera din subterane*¹, deoarece cred că aici îmi exprim cel mai bine părerea despre fanatism:

De mai multe ori am fost numit trădător. Prima dată aveam doisprezece ani și un sfert și trăiam într-un cartier de la marginea Ierusalimului. Era vacanța de vară, cu aproape un an înainte ca englezii să plece din țară și statul Israel să se nască din convulsiile războiului.

1 *Panther in the Basement*, traducere de Nicholas de Lange, Vintage, Londra, 1997. (N. a.)

Cuprins

Introducere	
de Nadine Gordimer	5
Cum să lecuiești un fanatic	7
Între dreptate și dreptate	37
Plăceri secrete	65
Ordinul Linguriței:	
interviu cu Amos Oz	99